

VERSLAG FOCUSGROEP SOCIO-ECONOMISCH PERSPECTIEF 19/03/2013 * VGC, Emile Jacquemainlaan 135, Brussel

Aanwezig:

Jan Timmermans, Michel Mouton, Nick Vanhaute, Maarten Bresseleers, Bart Magnus, Hannelore Smits, Francesca Franco

Veerle Wallebrouck (het Firmament), Anne Mees (Resonant), Tijn Vereenoghe (ETWIE), Rob Belemans (FARO), Katrijn Meirlaen (EGC Brussel), Jorijn Neyrinck, Ellen Vandenbulcke, Margaretha Van Huele (tapis plein)

Verontschuldigd:

Annick Schramme, Arne Theylaert, Ariane Vanhove, Koen Stassen, Wim De Temmerman, Filip Verneert, Eric Ruts, Bie Luyssaert, Marie Vandecaveye (Circuscentrum)

>>> 1. OPZET PROJECT TOEGELICHT

In 2010 was er al een project met de naam Schatten van*in Mensen, toen getrokken door FARO in samenwerking met een aantal partners over heel Vlaanderen. Opzet van het project was om het begrip immaterieel cultureel erfgoed, dat op dat moment vrij nieuw was, bredere bekendheid te geven en aan te tonen hoe veelzijdig de praktijken kunnen zijn. Er werd daarom een tentoonstelling met randprogrammatie uitgewerkt rond personen die als ambassadeurs voor tradities in diverse domeinen konden fungeren: orale tradities, podiumkunsten, sociale gewoonten, tradities gelinkt aan natuur en universum, traditioneel vakmanschap/ ambachten.

Het tweede Schatten van*in Mensen project werkt hierop door, zij het dat de focus deze keer specifiek is: **vanuit de ervaring dat de beoefening van sommige disciplines met wortels in traditie onder druk staan, hebben een aantal partners uit de podiumkunsten- en ambachtensector de krachten gebundeld voor een onderzoek naar de noden en mogelijkheden om de beoefenaars van deze praktijken beter te omkaderen, in functie van een duurzame borging van deze erfgoedpraktijken met Living Human Treasures als breekijzer.**

Volgens de UNESCO-definitie wordt 'Living Human Treasures' omschreven als: persons who possess to a high degree the knowledge and skills required for performing and re-creating specific elements of the intangible cultural heritage. Er werd binnen de schoot van UNESCO ook een programma ontwikkeld om de verschillende landen te sensibiliseren om dragers van immaterieel cultureel erfgoedpraktijken goed te omkaderen.

De invulling die (enkel ifv afbakening van het Schatten van*in Mensen onderzoek) door het partnerverband wordt gegeven aan 'menselijke schatten' is iets specifiek. Voor het onderzoek zijn we op zoek naar dragers van:

- embodied knowledge**: kennis met een fysieke component, waar een lang leerproces aan vooraf gaat. Om de discipline in de vingers te krijgen, volstaat kennis van regels niet, je hebt praktijkervaring nodig.

Enkel al doende, kan je het echt onder de knie krijgen. Meesterschap bereik je als Fingerspitzengefühl (een spontaan, intuïtief weten) je influistert wat je moet doen. Door toe-eigening van kennis en experiment worden nieuwe accenten gelegd, waardoor de praktijk kan evolueren.

-met wortels in traditie: die m.a.w. refereert naar een beeldtaal of gebruik maakt van technieken die van generatie op generatie worden doorgegeven.

-en die waardevol genoeg bevonden wordt: alvast door een erfgoedgemeenschap die ermee aan de slag blijft en de praktijk levend wil houden

-die m.a.w. initiatieven neemt om de praktijk te borgen

-dit binnen de podiumkunsten en ambachten

Het **partnerverband** achter deze tweede editie van Schatten van*in Mensen bestaat uit;

-**Het Firmament**: expertisecentrum voor het cultureel erfgoed van de podiumkunsten

-**Resonant**: expertisecentrum voor muzikaal erfgoed

-**Circuscentrum**: kenniscentrum en belangenbehartiger voor circuskunsten

-**ETWIE**: expertisecentrum voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed

-**Tapis plein**: expertisecentrum voor erfgoedparticipatie, met focus op immaterieel erfgoed

-**FARO**: Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed

-**Erfgoedcel Brussel**: coördinator van het Brussels erfgoedbeleid

- en mogelijk ook **Provincie West-Vlaanderen**

Het tweede traject Schatten van*in Mensen ging van start in het najaar van 2012. **Bedoeling is dat er tegen mei 2014 een beleidsinspirerende nota klaar is**, die de drempels en mogelijkheden voor een betere omkadering van living human treasures in podiumkunsten en ambachten bundelt. In deze nota worden gegevens verwerkt die we hebben verzameld via focusgroepen, gesprekken met living human treasures en experts in heel specifieke materies. Ook de resultaten van een aantal proeftuinen die, ondermeer in Brussel, lopen, worden daarin verwerkt. En voorts willen we ook even kijken of er iets te leren valt uit de manier waarop andere landen met de materie omgaan, dit via een literatuuronderzoek.

De nota zal worden **voorgesteld tijdens een internationaal colloquium** dat bij FARO zal doorgaan en waar ook internationale sprekers zullen worden voor uitgenodigd. **Beoogd effect** is om gespreksstof aan te reiken en reflectie te stimuleren over mogelijkheden om individuele dragers van immaterieel erfgoedpraktijken beter te omkaderen. En uiteraard hopen we dat het niet alleen bij woorden blijft, maar dat er ook daadwerkelijk een dynamiek op gang gebracht kan worden en er maatregelen kunnen genomen worden om vakmanschap met wortels in traditie beter te omkaderen. Of, anders gezegd, om een **duurzame(re) borging** te realiseren.

Duurzame borging omvat enerzijds dat er **maatregelen** worden genomen **om praktijken zo goed mogelijk te documenteren**, zodat praktijkkennis niet noodzakelijk met de laatste drager verdwijnt. Maar eigenlijk is een duurzaam immaterieel erfgoedbeleid er in de eerste plaats op gericht **om de praktijk levend te houden, te maken dat er actieve beoefenaars aan de slag blijven en dat kennis over de praktijk aan nieuwe generaties wordt doorgegeven**. Of, om het met een woord uit de podiumkunsten te zeggen, dat een praktijk tot het 'repertoire' van een cultuur kan blijven behoren.

Wie moet daarvoor zorgen? Borging is in de eerste plaats een taak voor de erfgoedgemeenschappen zelf. Maar zonder een goede omkadering vanuit het beleid en zonder dat er een bredere gemeenschap het inzicht deelt dat de praktijken waardevol genoeg zijn om er tijd, energie, middelen... in te investeren, zijn zij onvoldoende slagkrachtig.

Wat is nodig om die bredere gemeenschap te mobiliseren/ mensen te overtuigen van de maatschappelijke (meer)waarde van immaterieel cultureel erfgoedpraktijken? Daarbij is het van belang om aan te knopen bij noden en interesses van personen en gemeenschappen. Vakmanschap met wortels in traditie moet laten zien dat het

meerwaarde kan bieden mbt wat leeft vandaag. Borging gaat hand in hand met actualisering van betekenissen van dat immaterieel erfgoed.

Heeft vakmanschap met wortels in traditie potentieel om aan te sluiten op noden en interesses van mensen vandaag? Wij zijn er alvast van overtuigd dat dit voor heel wat immaterieel erfgoedpraktijken het geval is, dat vakmanschap met wortels heel wat troeven heeft om iets te betekenen in de maatschappij vandaag. Jammer genoeg is het ook ons aanvoelen dat die troeven niet altijd kunnen worden gevaloriseerd omdat ze vaak op drempels stoten. Vandaar dat het partnerverband de mening toegedaan is dat er op twee fronten moet worden gewerkt: in de eerste plaats is er nood aan een **discours** dat de maatschappelijke meerwaarde van vakmanschap in podiumkunsten en ambachten kan aantonen. En anderzijds is er nood aan een goede **omkadering** voor immaterieel erfgoedpraktijken om het pad voor individuele beoefenaars hier en daar wat te effenen, zodat ze zich optimaal kunnen concentreren op de essentie: een dynamische beoefening van de praktijk en overdracht van praktijkkennis aan volgende generaties.

Opzet van de focusgroepen op 18 en 19 maart is om ter voorbereiding van de gesprekken met living human treasures en experten, alvast een zo goed mogelijk overzicht te krijgen van **troeven en drempels** die vanuit diverse invalshoeken (ambachten vs podiumkunsten, individuele beoefenaars vs overkoepelende organisaties, vanuit oogpunt van onderwijs/ economie/ kunsten/ erfgoed) worden ervaren:

- op socio-economisch vlak (cfr. focusgroep 18/03)
- op erfgoedvlak (cfr. focusgroep 19/03)

>>> 2. KENNISMAKING MET DE GESPREKSPARTNERS

Jan Timmermans

- is directeur van het Kunstenloket, een organisatie die ondertussen 9 jaar bestaat, gesubsidieerd wordt door de Vlaamse Gemeenschap en zich richt tot alle creatieven, niet alleen binnen de kunstensector, maar binnen alle zogenaamde culturele en creatieve sectoren. Dit met de nadruk op het woord 'sectoren', liever dan het woord 'industrieën', wat toch een andere connotatie heeft. Kunstenloket helpt mensen op weg om zich goed en professioneel te organiseren binnen die creatieve sectoren, geeft daarvoor zakelijk en juridisch advies, zowel in Brussel, in Gent als in Antwerpen, dit op afspraak. Op jaarbasis zien we grosso modo 5000 mensen: een 3000-tal op consultatie en 2000 volgen een opleiding. Onder meer mbt het fameuze statuut van de kunstenaar. Dat staat overigens ook open voor mensen die zich niet noodzakelijk als kunstenaar percipiëren. Het overstijgt zeker de praktijk van kunstenaars actief in de schone kunsten. Ook een journalist bijvoorbeeld kan bij tijd en wijle al eens beroep doen op dat statuut, als hij vb. cursiefjes schrijft. We hebben de beweging naar die creatieve sectoren bewust gemaakt, omdat er veel mensen die bij ons over de vloer komen met vragen over auteursrecht, fiscaliteit, sociaal recht, arbeidsrecht... allerlei juridische kwesties, maar wij hen ook graag willen ondersteunen bij de zakelijke uitbouw van hun praktijk. Het kunnen opmaken van een businessplan bijvoorbeeld, vinden wij belangrijk, al benoemen we het eerder met de term organisatieplan of carrièreplan. Eigenlijk gaat het om de zoektocht naar een geschikte manier om zich te organiseren zodat men van zijn creativiteit kan leven, waarbij we ook benadrukken dat het niet is omdat je er niet van kunt leven, dat je geen professionele creatieveling zou zijn. In de toegepaste kunsten ligt dat soms gemakkelijker dan in de vrije kunsten (vb. design,... dat al wat dichter aanleunt bij ambacht). Maar desalniettemin blijft het een moeilijke opgave.

- Hoe kijken we aan tegen het project 'Schatten van*in Mensen'? We hebben eerder al eens deelgenomen aan een gesprekstafel met tapis plein. Onze betekenis kan vooral liggen in het meedenken over 'hoe organiseer ik me?'. In het Kunstenloket houden we ons absoluut niet bezig met de inhoud van die creativiteit of de vraag 'ben ik een goed kunstenaar?'. Daar zijn andere organisaties en subsidiërende overheden voor. Wij zijn er voor iedereen die creatief bezig is en een individu is. Rechtspersonen kunnen terecht bij een andere organisatie die we daarvoor recent in het leven geroepen hebben. Vandaar dus als vertegenwoordiger van het Kunstenloket geen uitspraken over 'is dat erfgoed waardevol?'. Die vraag kan enkel vanuit een private appreciatie worden

beantwoord: voor mij is dat waardevol. Ik verzamel zelf ook, geniet ervan om naar andere dingen en erfgoed te gaan kijken, maar ik zit aan deze gesprekstafel niet om vanuit die optiek te spreken.

- Kunstenloket is een vzw, geen ledenorganisatie. We zijn initieel samengesteld uit vier groepen: 1) de vakorganisaties actief binnen de kunstensector, 2) de werkgeversorganisaties binnen de kunstensector, 3) de steunpunten actief binnen de kunstensector (BAM, VTI, Muziekcentrum Vlaanderen, VAI...) en daarnaast 4) een groep van onafhankelijke experts, zowel in de AV als in de RvB. Onze diensten zijn gratis, toch wat de consultaties betreft. Voor opleidingen vragen wij een halve dagprijs van 25 euro p.p., vooral om een beetje een rem te zetten om mensen die inschrijven maar niet komen opdagen, tevergeefs overigens. Ons budget is 6000 euro op jaarbasis. Er wordt momenteel gewerkt met 6 V.E en 12 externe experts die we geregeld betrekken op tijdelijke basis.

Francesca Franco

- werkt bij AKOV, het Agentschap verbonden aan Onderwijs en Vorming en bevoegd voor het in kaart brengen van de beroepen in Vlaanderen ifv de Vlaamse kwalificatiestructuur. Ik werk voor de sector erfgoed (materieel en immaterieel) en ambachten. Een goed overzicht op deze beroepen is meteen een eerste stap ifv borging. Als je kan zeggen: deze beroepen zijn erkend op basis van dossiers die wij opstellen of opleidingen die in de toekomst georganiseerd zullen worden, dan is dat een eerste stap. Vandaag ben ik hier vooral om naar jullie te luisteren, te horen wat drempels en sterktes kunnen zijn. Op dit moment ben ik bezig met het in kaart brengen van de diverse beroepen en ambachten. In een volgende fase is het de bedoeling om mensen actief in deze beroepen te betrekken bij het opstellen van beroepsprofielen.

Michel Mouton

- vertegenwoordigt de vzw Ijzer en Vuur / Feu et Fer, een organisatie met zetel in Brussel en actief in beide landsdelen/-talen. Spreekt hier vooral vanuit de praktijk. Is 25 jaar geleden toevallig in contact gekomen met een smid in het buitenland die een heel hedendaagse visie had op een heel oud ambacht. Voor mij was dat helemaal nieuw, want smeden zat voor mij eerder in het soort van activiteiten waar je wel eens mee in aanraking komt in Bokrijk,... maar niet als een actuele praktijk. Ik ben daardoor gefascineerd geraakt, heb in het buitenland een opleiding gevolgd en ben daarna naar België teruggekomen, ben zelf met een professioneel atelier gestart en heb verder ook stages gevolgd etc. Beetje bij beetje ben ik tot de conclusie gekomen dat er eigenlijk wel veel mensen een potentiële interesse hebben voor het ambacht, maar er nooit mee in aanraking komen. Vandaar het idee om mensen ermee te laten kennismaken via workshops en een mobiel atelier. Er komen heel diverse mensen op af, niet allemaal met de interesse om een opleiding te starten, soms ook omdat ze het hebben zien doen door een familielid of kennis... en graag eens lijfelijk willen ervaren wat het inhoudt. Na een paar jaar zagen we dat er mensen bleven terugkomen. Toen zijn we beginnen kijken of we niet iets structureler konden aanbieden voor hen. Er zijn diverse opleidingen, o.m. aan academies (vb. Anderlecht, Antwerpen...) of Syntra of Stedelijk Onderwijs (vb. Gent). Maar we stelden vast dat er niet altijd doorstroming was naar die formele opleidingen omdat die opleidingen heel dikwijls 's avonds gegeven worden en over een hele lange periode, wat voor een aantal mensen een drempel was om zich te engageren. Dan hebben ze i.s.m. Syntra Brussel en de franstalige tegenhanger van Syntra opleidingen aangeboden in een aantal blokken van drie à vier dagen en dat scheen aan te slaan. Er bleek een publiek te bestaan dat graag eens per jaar voor een dag of vijf met smeden bezig is. Doordat het via de onderwijskanalen ging, kon de opleiding goedkoper aangeboden worden, want gesubsidieerd, dit in tegenstelling tot de werking van de vzw Ijzer en vuur. Onlangs is er ook een opleiding gestart in samenwerking met een technische school. Vroeger hadden zowat alle technische scholen een smidse, maar smeden is uit de programma's verdwenen. Er stelt zich evenwel nog een ander probleem: wie 'afgestudeerd' is/kennis heeft, heeft niet altijd een plek en de financiële middelen om de activiteit te bedrijven (+ je maakt lawaai, rook.... > niet altijd evident). Ook daar probeert men nu aan tegemoet te komen door oefenateliers aan te bieden, met of zonder begeleiding. Ijzer en vuur trekt een heel divers publiek aan. Oudere mensen, maar ook jonge. Mensen die het smeden louter als hobby willen bedrijven en andere die er misschien toch meer mee willen, een beroepsloopbaan hierrond willen uitbouwen. Vandaag als professionele smid aan de bak komen, is evenwel geen evidentie, want er is geen echte markt voor. Er zijn geen klanten omdat de mensen niet op de hoogte zijn van het bestaan van

hedendaags smeedwerk. Ze kennen het alleen in zijn traditionele vormen, met veel krullen enzo, en in functie van restauratieve toepassingen. Onbekend is onbemand, en dat is ook een probleem natuurlijk. Nochtans is het blijkbaar wel mogelijk want in het buitenland zijn er wél voorbeelden. Hoe komt dat dan? Ik ken niet alle redenen, maar het heeft zeker te maken met nieuwe technieken die de oudere hebben verdrongen. Bij ons is smeedwerk na de art nouveaux/art déco niet meer blijven evolueren. Maar voor ons is de volgende stap in elk geval dat we mensen die opleidingen hebben gevolgd, verder moeten blijven ondersteunen en begeleiden en zo wie weet kunnen bijdragen aan de dynamiek en vernieuwing van het smeedambacht in Vlaanderen. Voorlopig doen we dat zonder dat we daar structurele middelen voor krijgen. Stapje voor stapje krijgen we daar meer zicht op, hoe we de weg naar die middelen zouden kunnen vinden en ons publiek verder zouden kunnen begeleiden. Ook mensen die op een bepaald moment een carrièreswitch willen maken, ik denk bijvoorbeeld aan een jurist die via ons met smeden in contact gekomen is en intussen naar de Auvergne is verhuisd en daar een smidse is gestart. En we willen ook onderzoeken of er mogelijkheid is om door het oprichten van een collectief/coöperatieve de opstart wat te vergemakkelijken.

-Of borging van vakkennis waardevol is: dat is aan de maatschappij om daarop te antwoorden. Uiteraard kan niet alles worden bewaard. Wij vinden dat ons beroep niet in een museum thuishoort, maar in een actieve economie, en wij proberen uit dat museale aspect te blijven, maar eenvoudig is het niet en de maatschappij zal dat helpen beslissen, onder meer door het al of niet ondersteunen van onze organisatie.

- bij hedendaags smeedwerk denken we vooral aan kunstsmeedwerk, in functie van architectuur bijvoorbeeld: balkons, poorten, hekkens, borstweringen.... Nu is er nagenoeg geen hedendaagse productie. Wie een smeedijzeren hek wil, gaat hiervoor langs bij een dorpssmid die hiervoor steeds op dezelfde modellen en patronen terugvalt. Voor restauratiesmeedwerk is er wel een markt en daar bestaat ook een opleiding voor.

Bart Magnus

- van het VTI, het steunpunt voor de professionele podiumkunsten in Vlaanderen. We zijn voor die sector op een aantal punten actief: onderzoek, documentatie, het op gang brengen en houden van interactie in die sector... Living human treasures zijn niet direct onze core business, maar we komen wel met een aantal dingen in aanraking. Voor erfgoedgerelateerde zaken (documentatie,...) werken we samen met Het Firmament, die op dat vlak meer expertise heeft dan wij. Maar ook de technische kennis om machinerie te bedienen, scenografie etc... zijn zaken waar naast vernieuwing ook een heleboel traditie achter zit, die zich baseert op wat vooraf gegaan is. En verder zijn er ook al eens docenten, regisseurs,... die hun stempel weten te drukken op de theatertraditie en in dat opzicht als living human treasures zouden kunnen gepercipieerd worden. In veel gevallen zijn ze al dood (vb. Teirlinck). Er loopt momenteel ook een interessant onderzoek bij de UA rond regieboeken en alles wat achter de schermen van een voorstelling gebeurt. VTI is voorts ook bezig rond mondelinge geschiedenis, wat raakt aan het onderwerp living human treasures, maar toch nog iets anders is. Het is begonnen als een documentaire reeks op dvd over theater en podiumkunsten in de jaren '60 tot '90. Daarna is dat verdergezet in een online versie, waar ook interviews enzo worden ontsloten.

- vraagt zich mbt dit onderzoek nog wel af hoe breed of niet breed dat al of niet geïnterpreteerd moet worden. Wordt het vormen/opleiden van acteurs bijvoorbeeld ook gezien als een ambacht, al of niet, dat is niet geheel duidelijk.

Maarten Bresseleers

- werkt voor het Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten, een sectorfonds binnen het paritair comité 304, het vermakelijkheidsbedrijf. De sector waar een groot deel van de podiumkunsten/ live-entertainment onder werkt: theater, muziek, musical, ballet, opera, dans... maar evengoed clowns, boekingskantoren, festivals... Mijn chefs zijn de sociale partners: vakbonden en werkgevers van dat paritair comité. Sectorfondsen worden ingesteld om een aantal financiële voordelen die op sectorniveau worden afgesloten, te organiseren. Wij organiseren vb. het aanvullend pensioen van de podiumsector. Er worden middelen gestort aan ons om initiatieven te nemen naar kansengroepen/risicogroepen: mensen die moeilijkheden ondervinden om een job te vinden in onze sector of die vb. bijscholing moeten volgen om hun job binnen de sector te kunnen blijven behouden. Federale materie. Langs de andere kant werken wij het merendeel van de tijd op beleidsdomeinen die met onderwijs en werk te maken

hebben. Nemen vb. initiatieven om de aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs te blijven garanderen (vb. aanpassing van het programma/curriculum waar nodig, opstellen van beroepskwalificatiedossiers...). We hebben ook net een traject gestart rond loopbaanbegeleiding. Het is al een aantal keer aangehaald dat het binnen de sector niet altijd evident is om een duurzame loopbaan uit te bouwen, dat mensen ook andere dingen moeten gaan doen om zekerheid te zoeken. Voor mensen die in een zeer specifiek segment actief zijn geweest, wordt dat des te moeilijker. Vandaar dit begeleidingstraject: om samen met de mensen te bekijken hoe een brug kan gemaakt worden naar andere functies. Bijvoorbeeld: een muzikant die een blessure heeft opgelopen en daardoor niet meer kan spelen, zeker als die al van zekere leeftijd is, is het niet altijd evident om een andere maatschappelijke rol voor die persoon te vinden op de arbeidsmarkt. Wellicht zijn er binnen de ambachtensector wel een aantal gelijkaardige situaties van toepassing. Er moet maatschappelijk wel wat gebeuren om mensen die, door omstandigheden misschien niet altijd in staat zijn om tot hun pensioen te doen waar ze voor zijn opgeleid en nochtans ook vaak veel hebben moeten investeren in die opleiding, te ondersteunen om zich te heroriënteren en hen ook een tweede, derde... kans te geven.

- vroeg zich nog wel af wat er onder erfgoed wordt verstaan: is dat westers erfgoed of ook niet-westers erfgoed. Zelf proberen ze in elk geval de diversiteit zoveel mogelijk te stimuleren. Er zijn veel mensen die hier belanden (vluchtelingen, kunstenaars...) met kennis van tradities uit het eigen land rond muziek of ambachten... die ze hier wel zouden willen verderzetten, maar vaak stoten op een kunstmarkt die er helemaal anders uitziet dan in eigen land en waar ze totaal niet weten welke plek ze daar kunnen innemen. Uiteraard is niet alles altijd op te lossen, maar misschien is dat iets wat ergens nog kan meegenomen worden?

Nick Vanhoutte

- is uurwerkmaker van beroep, van horloges maar vooral van grotere werken zoals schouwgarmenturen en staande klokken. Wou het graag iets ruimer zien en is zich bijgevolg gaan verdiepen in torenuurwerken. Vb. torentjes van het stadhuis of kerken. We realiseren ons niet altijd welke kunstwerkjes zich binnenin die torens bevinden om dat uurwerk te laten werken. We hebben het dan voornamelijk over 19de eeuwse uurwerken tot ca. 1950. Daarna is dat gestopt. In plaats van giet- en smeedijzeren uurwerken die dagelijks moesten opgedraaid worden, kwamen er door elektriciteit aangedreven uurwerken die werken met een motor, wat goedkoper was voor een stad dan het betalen van de manuren. Zo raakten de torenuurwerken in onbruik. Er zijn er maar een drietal meer aanwezig in Vlaanderen die met de hand kunnen opgewonden worden, andere zijn aangesloten op elektrisch aangedreven opwindmachines, wat overigens niet altijd even elegant is gebeurd. Soms zijn daarbij hele stukken van het uurwerk afgezaagd om elektronica in de plaats te zetten. Vandaag gebeurt dat niet meer zo, er wordt voor gezorgd dat het uurwerk ten allen tijde ook nog met de hand kan worden opgewonden. Heeft ook het uurwerk van de Sint-Romboutstoren hersteld. Om de zoveel tijd vraagt dat zijn onderhoud: het mechaniek moet nagekeken en gesmeerd worden. Problematisch is dat steden, gemeenten, kerkfabrieken... vaak niet weten wat ze in huis hebben, de uurwerken zien als oud ijzer dat al jaren op hun zolder staat weg te roesten, terwijl het eigenlijk kleine kunstwerkjes zijn. Er is geen overzicht en geen aanspreekpunt. Vandaar dat Nick terechtgekomen is bij ETWIE om, naar analogie met Nederland, misschien een soort Stichting op te richten genre torenuurwerk.nl: op deze website vind je een database van alle uurwerken die in Nederland geïnventariseerd zijn. In België/Vlaanderen hebben we daar geen zicht op. Het enige wat we hebben, is Michel Lemmens, vakambtenaar kerkorgels die er noodgedwongen een aantal jaren torenuurwerken heeft moeten bijnemen in zijn takenpakket. Daar hebben we een goede verstandhouding mee. Niettemin blijven er uurwerken verdwijnen, zelfs als ze gelinkt zijn aan boeiende archiefstukken, bijvoorbeeld als er plaats moet gevonden worden om gsm-masten in te planten etc. Een ander probleem is dat wisselstukken etc uiteraard niet meer zomaar te vinden zijn, soms moeten gemaakt worden, waarbij beroep moet gedaan worden op vakmannen (vb. smeden...) om tandwielen etc te maken. Voor zo'n zaken zijn er maar bitter weinig adressen waar men terecht kan. Idem voor klepels: die is in een industriële smederij in Duitsland moeten gemaakt worden.

- drempels: als je het college van een stad laat beslissen of een zeventiende-eeuws uurwerk gerepareerd moeten worden dan wel of er een nieuwe motor moet worden geïnstalleerd om de klok aan te drijven, dan kiezen ze bijna altijd voor dat tweede omdat het goedkoper is. Toch zijn er al een aantal uurwerken terug in werking gesteld, via subsidies van de Vlaamse Gemeenschap krijgen steden en kerkfabrieken impulsen daarvoor. Zijn goed

functionerende uurwerken een troef? Ja, de mensen vinden dat leuk en bovendien is het ook beter voor de bewaring van het uurwerk als het in werking blijft.

Hannelore Smits

- werkt bij Open Doek, steunpunt voor amateurtoneel in Vlaanderen en Brussel. Er bestaan nog een aantal andere gelijkaardige organisaties vb. Danspunt, Poppunt... voor andere sectoren. Wij werken minder rond documentatie of onderzoek dan vb. VTI, maar zetten in op ondersteuning en omkadering van groepen in de praktijk: info rond verzekeringen, organiseren van vormingen/coaching, uitbouw van een theaterbibliotheek waar verenigingen teksten kunnen ontlenden, magazine... Komt vaak in aanraking met amateur scenografen, decorbouwers, regisseurs, acteurs... of professionele freelancers. Al die groepen hebben specifieke problemen. Is zelf nog niet zo lang aan de slag en heeft daarom misschien minder goed zicht op de link met living human treasures, maar herkent zich wel in de zaken die door de vorige gesprekspartners al zijn aangeraakt.

Jorijn > in antwoord op de vraag van Bart

Het is niet zo gemakkelijk om een éénduidig antwoord te geven maar het Vlaamse beleid zegt: als er een erfgoedgemeenschap of groep is die zichzelf percipieert als drager van iets dat uit een erfgoedtraditie voortkomt (vb. smeden) en er op één of andere manier baat bij kan hebben om zich aldus te profileren, dan staat het beleidskader klaar. Immaterieel erfgoed is iets wat levendig is en roots heeft in het verleden. Maar dat is natuurlijk véél. Het is zeker niet de bedoeling om alles dat in een continuïteit zit, als immaterieel erfgoed te benoemen maar soms zien we dat tradities die vandaag nog bestaan het moeilijk krijgen. En dan kan het, het is geen must, maar het kan dat er ondersteuning nodig is om de traditie een toekomst te geven. Het beleidskader is daarvoor ontwikkeld en begint nu beetje bij beetje zijn invulling en uitvoering te krijgen. Het theaterlandschap in Vlaanderen is zeer levendig en er is quasi geen nood, naar mijn ervaring, behalve in een aantal randdomeinen, om zich als immaterieel erfgoed te definiëren. Het is dus een blik die er bij komt. En het is niet aan ons om te benoemen wat daar al of niet onder valt. Maar als erfgoedwerker kan je wel meekijken en nadenken over wat immaterieel erfgoed zou kunnen zijn en vragen vanuit de gemeenschappen helpen opvangen, bekijken wat we daarrond kunnen helpen ontwikkelen. Waarom we dit Schattenproejct doen, is omdat we ervaren dat veel kennis bij individuen zit, die vaak niet in stevige netwerken zitten, en er bijgevolg niet eens in slagen om dat signaal te geven of er zich niet van bewust zijn dat het beleidskader bestaat. Vandaar dat een overkoepelende benadering wel nodig is, om een soort tussenrol op te nemen, om noden te detecteren en te helpen ondervangen.

>>> 3. REFLECTIE

Omdat er aan de tafel een aantal mensen (zouden) mee schuiven die al eerder met ons hebben meegedacht over troeven en drempels, voornamelijk met betrekking tot ambachten weliswaar, hebben we ervoor gekozen iedereen vooraf een documentje te bezorgen met een SWOT waarin we de input uit die vorige sessies ook zoveel mogelijk hebben verwerkt. Graag willen we dit samen met jullie verdiepend bekijken: geeft het een goed overzicht, wat ontbreekt, wat willen we nuanceren...? Zijn er algemene bedenkingen? Voor we aan de individuele gesprekken met living human treasures of experts in bepaalde materies beginnen, willen we immers een zo'n goed mogelijk zicht krijgen op onderwerpen waarover we het zeker moeten hebben, zaken die mensen belemmeren bij de uitbouw van hun praktijk, maar evengoed kansen die zich misschien aandienen of troeven van de ambachtelijke traditie of kunstvorm zelf dit vanuit zoveel mogelijk perspectieven.

Wat te denken van de stelling 'Er is vandaag nog veel meesterschap aanwezig'. Is dat zo? Hebben we zicht op aantallen van mensen die daarin actief zijn, hoe zit het met de instroom van nieuwe geïnteresseerden in het onderwijs, bestaan daar cijfers van en zo ja, waar zouden we die moeten vinden?

MM: geeft aan dat er binnen opleidingen kans wordt geboden om **stage** te lopen. Maar dat is een probleem want er zijn **(bijna) geen bedrijven** meer waar nog gesmeed wordt en al zeker geen bedrijven waar ze je een actuele

vormtaal zou kunnen leren. Een andere optie is dan om **in het buitenland stage** te gaan lopen. Als je mensen daarin kunt ondersteunen, wordt dat weer een sterkte.

MB: kan het sectorfonds daarbij helpen? Misschien hebben zij wel zicht op bedrijven waar dat wel nog gebeurt? De metaalsector is natuurlijk een vrij grote sector... 't is dus niet gegarandeerd dat het iets opbrengt, maar de moeite waard om te proberen.

NVH geeft aan dat het soms weken, maanden duurt om te doorgronden hoe oude uurwerken functioneren, ook al omdat elk uurwerk anders is. Als je dan ook kennis daarover wil achterlaten voor de volgende generatie, dan is dat een heel **tijdsintensieve bezigheid**. In Antwerpen zijn er nog twee scholen waar je het ambacht kunt leren, maar in de ene school zitten nog drie leerlingen en in de andere acht. Het is dus rampzalig als je een oud uurwerk wilt laten herstellen, er is bijna niemand die er nog kan aan werken. Maar een **opleiding** voor torenuurwerken **bestaat** uiteraard **niet** en is veel complexer, er komt ook metaalbewerking, schrijnwerkerij, schilderwerk... aan te pas.

FF: kunnen geïnteresseerden dan bij jullie beroepsbeoefenaars meelopen / stage doen?

NVH: absoluut. Momenteel bekijken we of we hiervoor een vzw kunnen oprichten.

MB: dat kan allicht ook in afspraak met Syntra georganiseerd worden.

MVH: is dat zo? Of is dat alweer te gespecialiseerd voor een instelling als Syntra?

FF: vermoedt dat dat wel mogelijk is en **verwacht dat in de toekomst ook meer en meer private initiatieven een opleiding zullen aanbieden**.

MB: Of een Syntra daarmee aan de slag kan, hangt af van de formele mogelijkheid om dat al of niet te kunnen. En dan moet er ook voldoende interesse zijn om het te kunnen laten doorgaan.

JT: heeft toch de ervaring dat het niet altijd zo vlot gaat, dat één en ander al eens botst op de administratie en de logheid van een orgaan dat gebonden is aan erkenningscommissies enz. Het hangt er natuurlijk ook allemaal vanaf of je dan een **erkende of een niet-erkende opleiding** wil organiseren. Een erkende opleiding geeft aanleiding tot een certificaat, waarmee je gemakkelijker op de arbeidsmarkt terecht kan. Maar zo evident is dat allemaal niet. Het subsidiesysteem is intussen veranderd tov het vroegere VIZO: in plaats van de enveloppefinanciering kwam financiering op basis van leerlingenaantallen. Het aantal leerlingen is dus wel degelijk belangrijk. En in het geval van de opleiding 'zakelijk denken voor kunstenaars', die is dan op den duur erkend geraakt, op zich al een administratieve worsteling en de bedoeling was dat die naderhand zou worden aangeboden in Syntra's over heel Vlaanderen. In de praktijk is het geprobeerd in Syntra Midden-Vlaanderen en Syntra-West. Maar vandaag wordt het niet meer georganiseerd: er was simpelweg geen vraag. En nochtans zijn er heel veel kunstenaars en het is heel breed gecommuniceerd. Waarom dat niet gewerkt heeft is niet duidelijk. Omdat kunstenaars niet altijd aan het zakelijke aspect denken-?

Overgezet naar de ambachtensector zit je dan wellicht met een dubbele problematiek: **enerzijds is er de vraag 'wie kan dat overdragen/aanleren?' en anderzijds 'is er interesse? Kan ik er van leven?'** Hoe kunnen **aanbieders en geïnteresseerden van praktijken elkaar dan vinden?**

MM: geeft aan dat er op zich wel interesse is voor het smeden, maar dat het vooral daarna misloopt, bij het uitbouwen van een praktijk. In instellingen als DKO Anderlecht kan je in avondonderwijs ook een heel degelijke opleiding tot conservator-restaurator in kunstsmeedwerk of zo volgen. Maar veel mensen maken de opleiding niet af en het zou ook interessant zijn om eens na te gaan hoeveel mensen daar naderhand professioneel mee bezig zijn.

NVH: in het telefoonboek zal je waarschijnlijk wel honderd contacten vinden voor siersmederij, maar dat staat mijlenver af van wat u bedoelt.

VW: maar daar komen we dus op het punt dat er dus **weinig cijfermateriaal** aanwezig is en dat onderzoek hiernaar interessant zou kunnen zijn.

MM: wellicht houden opleidingspartners ook wel cijfers bij van inschrijvingen etc.

MB: het statistisch materiaal dat nu voor handen is, is alleszins niet fijnmazig genoeg om hier een zicht op te krijgen. Zowel mbt onderwijs, tewerkstelling, zelfstandigen... Het zal bijna manueel tellen zijn om dit in kaart te krijgen.

MVH @ NVH: stel dat er nu toch interesse zou zijn bij een aantal mensen om bij u in de leer te komen om torenuurwerken te maken. Is dat haalbaar? Naar tijd bijvoorbeeld? Is dat iets wat je ook voor jezelf kan valoriseren of is het iets wat je puur uit passie voor de job zou doen?

NVH: Ik ben nu 41, heb nog tijd om iets dergelijks uit te bouwen. Als we op termijn iets zouden kunnen uitbouwen naar het goede voorbeeld van Nederland en Duitsland, daar werken ze met restauratie-ateliers waar mensen de stiel stilaan onder de knie kunnen krijgen. Ik ga zelf ook regelmatig naar daar en zou zij zouden ons daar zeker alle steun bij geven.

JN: heb je er zicht op hoe dat in Nederland en Duitsland georganiseerd / mogelijk gemaakt is?

NVH: In Nederland wordt de Stichting ook gesubsidieerd door de Nederlandse overheid? Of dat ook voor de opleiding het geval is, daar heb ik niet zo direct zicht op. Wel is het zo dat organisaties die gespecialiseerd zijn in het restaureren van torenuurwerken, altijd goedkeuring voor hun plannen krijgen van de Stichting. Hier in België is dat niet zo, kan iedereen aan dat uurwerk werken, al of niet met kennis van zaken. **Er is bij restauratie geen garantie op kwaliteit.**

MB: **voor veel van die nicheberoepen/ambachten is er misschien maar één keer in de tien à twintig jaar een plaats vrij. Dan kan je geen opleiding organiseren om die instroom te verzekeren, maar er zou wel iemand moeten kunnen klaarstaan om het van de vorige over te nemen. Vraag is natuurlijk: hoe organiseer je dat?**

JN: verwijst naar het systeem van de **compagnons in Frankrijk**, dat volgens het leerling-meesterschap-systeem werkt. In **Noorwegen** is, in samenwerking met **Zweden** ook, een vzw opgericht die in kaart heeft gebracht welke ambachten er bestaan en waar er, als er bv. minder dan 5 mensen de stiel nog kennen of leren, mechanismen in gang kunnen schieten om de kennis door te geven, dit met steun van de overheid. Op die manier is er toch een stuk vangnet voor nicheberoepen.

FF: wijst er op dat het de **bedoeling is om in de toekomst een beroep te kunnen uitoefenen zonder dat er altijd een erkende opleiding voor moet gevolgd zijn**, waarmee het probleem van te kleine aantallen kan omzeild worden, dit **via de beroepscompetentieprofielen (EBC)**. Op basis daarvan wordt ofwel een opleiding gestart, ofwel kan je bewijzen dat je die competenties hebt verworven door te verwijzen naar personen waar je in opleiding bent geweest of stage hebt gelopen. Dat is misschien nog een belangrijke piste die voor deze sector misschien kan helpen om obstakels te omzeilen.

AM: Maar is het niet zo dat je voor veel ambachten geen diploma nodig hebt, dat het gaat om beroepen waar kennis van tel is die je vooral in de vingers moet hebben .

MB: er is misschien meer **nood aan mechanisme waardoor er melding kan gemaakt worden als beroepen dreigen te verdwijnen**, zodat jonge mensen weten 'aha, ik heb misschien een aantal competenties die hierbij aanleunen, mits ik een tijdje kan meelopen, kan ik de stiel misschien overnemen en doorzetten.'

MM: Via internet is veel informatie over technieken enzo beschikbaar, maar daarmee leer je de stiel niet. Vooral ervaring is nodig.

MVH: hoe zou zo'n meldpunt/kruispunt voor meesters en geïnteresseerden in bedreigde beroepen er kunnen uitzien, waar zou dat kunnen worden ingericht? Is dat iets dat ook bij AKOV kan zitten?

FF: Dat is niet iets wat wij in kaart (kunnen) brengen, wij kijken wat het beroep inhoudt. Dat dient als basis voor het vaststellen van de competenties die nodig zijn, en van daaruit wordt verder gedacht hoe mensen die competenties kunnen bewijzen, welke opleidingen nodig zijn... maar dan is het aan de sector zelf om bijvoorbeeld een vzw op te richten die kan naambekendheid stimuleren etc. Dat kunnen wij niet doen. Als we met mensen gaan praten, dan hebben we natuurlijk wel een beeld van hoe zit het precies en in de dossiers zullen ook zaken als omgevingscontext, handelingscontext... beschreven worden. Ook kleine beroepen zullen in de **beroepenstructuur** voorkomen, onafhankelijk van het aantal mensen dat er nog in actief is, als ze bestaan worden ze opgenomen, ongeacht het statuut (werknemer of zelfstandig).

JN: dat is wel een belangrijk punt, dat het ook opgenomen wordt als het bijvoorbeeld alleen in bijberoep wordt uitgeoefend, want vaak is er **wél een wil, maar niet een mogelijkheid om die beroepen als hoofdberoep uit te oefenen en ervan te leven**.

AM: en wat met zaken die mensen als professionele vrijwilliger uitoefenen? Worden die meegenomen of vallen die tussen de mazen van het net?

MB: wij werken momenteel ook mee aan het opstellen van competentieprofielen voor vb. regisseurs in een professionele of amateurcontext, om te bekijken wat die (moeten) kunnen. Maar om dat voor alle beroepen binnen de podiumkunsten te doen, dat gaat over meer dan 800 beroepen, dat is wel heel uitgebreid...

FF: vandaar dat er één en ander geclusterd zal worden als competenties hetzelfde zijn of beroepen erg verwant zijn aan elkaar: vb. onder het profiel 'restaurant-vakman' kunnen heel veel verschillende zaken ressorteren: restaurant-vakman meubelen, restaurant-vakman torenklokken, restaurant-vakman op heel wat andere gebieden...

VW: misschien heeft het gebrek aan interesse voor nicheberoepen ook te maken met het **imago van ambachten**.

NN: sluit daar bij aan. Op momenten en evenementen als een Nacht van de Geschiedenis etc zien we dat heel **veel mensen geïnteresseerd** zijn in wat wij doen, **maar ze zullen er zelf niet aan beginnen en het ook niet aanmoedigen bij hun kinderen**, er is geen toekomst voor... ik ga er uiteraard ook niet schatrijk van worden, maar goed, ik ben ook bezig met andere zaken dan enkel het restaureren van torenuurwerken. **Om kennis te verwerven, moet je vooral in de praktijk staan**. Het uitschrijven bijvoorbeeld van een handleiding, dat is niet eenvoudig, je moet het eigenlijk vooral zien doen om te weten hoe het werkt.

MM: film is uiteraard ook een goed medium om handelingen in beeld te brengen, toch beter dan tekst. Al is een neergeschreven tekst uiteraard makkelijker op langere termijn te bewaren. Een goede manier vinden om iets door te geven, is niet evident.

AM: Maar is er niet nog een verschil tussen het maken van film om een ambacht te promoten en een ambacht te documenteren? Kan je een praktijk echt documenteren via een film?

MM: **Film is geschikt om aandacht te genereren**, om het momentum vast te leggen, **en ook wel om techniek per techniek te documenteren**. Het kan daar zeker zijn nut hebben, **maar het blijft uiteraard zo dat je het daarna een stuk of tien, twintig keer zelf moet doen om het in de vingers te krijgen**, meesterschap te verwerven.

FF: **ambachten hebben vooral te leiden onder de negatieve bijklank** die het woord heeft, mensen denken dan vanzelf aan beroepen als klompen maken of manden vlechten, dingen die je associeert met oude mannetjes die ergens in een duister hoekje bezig zijn, of met Bokrijk...

MM: In Engeland hebben ze daarom een nieuw woord geïntroduceerd. Ipv 'blacksmith' gebruiken ze nu 'artist blacksmith' om meer nadruk te leggen op het kunstzinnige en het creatieve.

JN: Zijn er binnen de podiumkunsten beroepen die, naar analogie met de ambachten, wat in een niche terechtgekomen zijn?

HS: Het is niet zo eenvoudig,... dacht meteen aan figurentheater, daar heb je een dubbele vaardigheid voor nodig, enerzijds om de poppen te maken, anderzijds om een poppentheatervoorstelling te maken. Er zijn heel wat technieken, vaardigheden, materialen voor nodig. Het is niet altijd gemakkelijk om de juiste mensen te vinden, ook binnen het amateurtheater.

JN: Zijn er binnen de podiumkunsten ook specialisaties die gevraagd worden en via het geformaliseerd onderwijs niet altijd aan bod komen? Ik denk bijvoorbeeld aan iemand die hier vandaag ook aan tafel kon gezeten hebben die bezig is met een project rond de jodel-traditie. Zijn er zo nog voorbeelden van beroepen te bedenken?

BM: misschien is de koppeling opleiding/beroep niet zo strikt, vb. scenografen kunnen vaak heel diverse achtergronden hebben, vb. mode, videokunst, poppentheater... Vraag is misschien meer of er bepaalde ambachten zijn, gelinkt aan podiumkunsten, die het moeilijk krijgen. Podiumtechnieker vb. al heeft dat eigenlijk weer meer te maken met het verdwijnen van bepaalde technieken en infrastructuur, eerder dan dat het ambacht op de helling staat.

VW: Operaberoepen: pruikenmakers, schoenmakers, makers van historische kostuums... al zijn dat dan eerder de ambachten verbonden met podiumkunsten.

BM: Binnen muziek zijn er wel veel verschillende muziektradities. Er zijn beoefenaars van bepaalde historische muziekgenres... Maar **zaken die binnen de kunstensector worden gesubsidieerd, moeten voldoende vernieuwend zijn en dat botst soms met tradities**.

JT: Groepen die daartoe behoren zijn vb. Anima Eterna, 't Kliekske, La Petite Bande... ze gaan soms zover dat ze proberen te achterhalen hoe het in die tijd heeft geklonken...

JN: Dan wordt er teruggegrepen naar het verleden. Zijn er ook gezelschappen die zich inschrijven binnen een bepaalde traditie maar daar een hedendaagse praktijk rond maken?

JT/MB/VW: Verhalenvertellers, in Wallonië leeft het meer dan in Vlaanderen, maar dat is terug in opmars. Open Doek heeft daar ook rond gewerkt. Circus. Straattheater. Mime... Is het oud of is het nieuw, het is niet altijd zo gemakkelijk af te bakenen misschien...

VW: Bij figurentheater is dat heel duidelijk. Er zijn een aantal gezelschappen met roots in technieken met een langere traditie maar die daar heel duidelijk een nieuwe invulling aan geven, door met nieuwe poppen in andere materialen enzo te werken of cross-over-achtige dingen te doen.

AM: de hele definitie van kunst is eigenlijk een interactie, waarbij een nieuwe interpretatie wordt gegeven aan tradities en bronnen die geworteld zijn in het verleden... In die zin is de baroktraditie niet een hernemen van het oude, maar evengoed een zoektocht om vanuit artistiek perspectief te achterhalen hoe de muziek het best kan klinken.

JT: Ik ben geen specialist terzake maar denk dat het **moeilijk is om in het hedendaagse kunstendomein te detecteren wat je als immaterieel erfgoed zou benoemen en wat niet**. Ik ken iemand die verhalen vertelt, en voorlezen is ook zo'n fenomeen... Is dat een ambacht? Ik weet het niet, maar ik heb de indruk dat het toch wat terug is van weggeweest. Maar het is moeilijk af te bakenen. Stand-up comedians zijn als je wilt een beetje de nieuwe verhalenvertellers...

RB: Zit het spanningsveld/ het verschil dan niet daarin dat er aan de ambachtenkant een grote bekommernis is ivm het doorgeven van kennis, borging en ervoor zorgen dat de praktijk verder gaat tov de podiumkunsten waarbij de kunstenaar sowieso niet bezig is met het doorgeven aan de volgende van wat hij gecreëerd heeft, het is aan de volgende om zelf zijn creaties te maken, er haar eigen ding mee te doen?

JT/VW/JN: vinden dat gedeeltelijk, maar zeker niet absoluut waar.

MB: Wellicht zijn jullie met het onderzoek vooral op zoek naar uitingen waarvoor kan gezegd worden, als we er vandaag niet in investeren, dan wordt het een probleem voor de toekomst. Ik denk dat het, binnen de podiumkunsten, goed meevalt op dat vlak...

VW/MB: klassiek ballet en opera bijvoorbeeld zitten misschien in de gevarenzone. Ze moeten nu ook samengaan. Het wordt misschien niet meer gedanst op dezelfde manier als in de achttiende eeuw...

JN:...maar dat moet ook niet. Het is zeker niet zo, voor alle duidelijkheid, dat dingen moeten gebeuren zoals ze tweehonderd jaar geleden gebeurden, om als immaterieel erfgoed gezien te worden, integendeel.

BM: Maar het blijft moeilijk afbakenen. Hedendaagse dans bijvoorbeeld, speelt constant met die traditie. Ik zag laatst een voorstelling van moderne dans waarbij heel de choreografie geïnspireerd was op vier basisbewegingen uit het klassiek ballet. Valt dat daar dan al of niet onder...

JN: In die zin zou je, vanuit dat immaterieel erfgoedperspectief kunnen zeggen dat het fantastisch is om zien wat er gebeurt binnen de kunstensector in Vlaanderen, omdat je daar een heel levendige praktijk hebt, die zich laat inspireren door tradities en waar je ook een uitgebouwd vormingsaanbod hebt. Je zou je dan de vraag kunnen stellen waarom dat binnen andere ICE-domeinen, zoals bijvoorbeeld de ambachten, zoveel moeilijker loopt en waarom er zoveel oplossingen die er binnen de kunstensector zijn geboden, voor de ambachtenwereld niet beschikbaar zijn. Kunsten zijn voor een stuk ondersteund door de overheid omdat daar een bepaalde maatschappelijke waarde aan gehecht wordt. Voor de ambachtenwereld zou je dan de vraag kunnen stellen: vanaf waar is het relevant dat de overheid inspanningen doet om ook in deze sector één en ander levendig en draaiend te houden?

RB: Insteek is niet dat alles wat bestaat kost wat kost in leven moet worden gehouden. Als er niemand meer blijkt te zijn die vier bewegingen van ballet in stand zou kunnen houden, so be it. De immateriële kennis rond een praktijk is dan niet meer nodig. Omgekeerd zie je wel dat als er duidelijk wel een maatschappelijke vraag/behoefte is, dat imago dan wel belangrijk is. Kunsten vinden we heel belangrijk want dat vinden we horen

bij wat beschaafd is, terwijl we rond ambachten blijkbaar veel minder naar te kijken vanuit een soort collectieve zorg, dat het minimale daarrond zou moeten behouden blijven om het inzetbaar te houden.

MB: Het gegeven dat voor podiumkunsten een publiek is betrokken, dat er een soort visueel draagvlak voor bestaat, helpt wel. Ambachten zijn dikwijls achter de schermen bezig en is daardoor misschien meer in de vrije sfeer geduwd, de vervaardiger moet er dan maar voor zorgen dat hij zijn spullen verkoopt op de vrije markt... Dat is de situatie nu en dat is wat voor sommigen moeilijkheden geeft.

NVH/ MB/ JT: Op zich wordt een gerestaureerd torenuurwerk wel geapprecieerd, maar het is niet dat mensen daarvoor dan 5 euro in een mandje leggen, zo werkt dat niet. Het wordt opgepikt ifv citymarketing dan.

MM/ HS: Soms verdwijnt interesse voor iets, maar komt die een aar of veertig later weer naar boven. Dan is het handig als het tenminste ergens op een laag pitje is gehouden, zodat daarbij aangesloten kan worden. Cfr. kunstsmederij, breien...

VW: 'publiek' is inderdaad een belangrijk gegeven. Het volstaat niet dat er via een Nacht van de Geschiedenis heel even een keer aandacht kan gegenereerd worden voor vakmanschap. Er moet langer op gewerkt kunnen worden wil met het imago keren.

MM / EVDB: Het publiek van de ambachtsman is de klant, maar dat is veel beperkter. Er is veel werkt op het vlak van beeldvorming want je kan wel zeggen dat iets klein en onbeduidend is, maar het is vooral een beetje een vicieuze cirkel: **onbekend is onbemind.**

VW: datzelfde hebben we binnen de kunstensector ervaren voor het figurentheater. Binnen theateropleidingen is destijds een onderzoek gedaan en bleek dat in de dramaopleidingen nauwelijks structureel aandacht was voor figurentheater, waardoor je die instroom niet hebt en waardoor er nu nog altijd maar drie of vier gezelschappen structureel gesubsidieerd zijn. Ook dat blijft dus in een nichesector en vandaar dat ik denk dat we niet te snel mogen veralgemenen dat er binnen de sector podiumkunsten helemaal geen probleem zou zijn.

AM: we moeten blijven zoeken naar dingen die onder de radar zitten. Dat zullen dingen zijn die minder op het podium komen en die buiten de opleidingen vallen. Bv het voorbeeld van de jodeltraditie is effectief nog een goed voorbeeld, dat is iets dat je niet zult leren op een conservatorium of een muziekschool. En ik blijf mij afvragen of er zo nog voorbeelden zouden bestaan...

KM: In mijn traject ifv de proeftuin in Brussel heb ik mensen bevroegd wie voor hen levende menselijke schatten zijn. Daar kwam o.m. naar boven: iemand die traditionele Gallicische gezangen kent, iemand die 'under throat'-zingt, een Marokkaanse duduk-speler... Ik vraag mij dan af: in welke mate staan deze mensen klaar om hun kennis door te geven? Dat is voor discussie vatbaar: wat kunnen wij doen voor tradities van minderheden, moeten wij iets doen voor die mensen, moet er structureel iets voorzien worden of wat kunnen wij daarrond creëren?

JN: Dat sluit ook aan bij wat MB al aanhaalde rond **diversiteit. In principe is het immaterieel erfgoedbeleid er voor ICE in Vlaanderen, dus staat het open voor andere tradities die hier ook doorgegeven worden.** Maar ik denk dat er niemand zicht op het hele plaatje, we hebben het al niet op wat ze zoal vanuit Vlaanderen is voortgekomen, laat staan dat we het hebben voor allerlei nieuwe tradities die zich te velde ontwikkelen.

BM: In hoeverre wordt dat ook internationaal bekeken? Als er prioriteiten moeten worden aangebracht, kan ik mij voorstellen dat... ik ben het nu heel erg op flessen aan het trekken, maar om bv de jodeltraditie te nemen: moeten wij daar geld en energie in steken of wordt die op een meer dan laag pitje gehouden in Oostenrijk. Of is er iets specifiek aan de Vlaamse jodeltraditie?

RB: Het gaat niet om de Vlaamse jodeltraditie, want die bestaat niet. Maar de internationalisering gaat inherent nog een stuk verder cfr. in de praktijk van IJzer en Vuur waar iemand uit Burkina Faso de techniek van het bronsgieten komt aanleren.

MM: Er zijn ook bronsgieters in Vlaanderen. Dat we met persoon uit Burkina Faso werken, is omdat hij dat heel erg 'down to earth' kan aanbrengen, vanuit de grondbeginselen waarmee het allemaal gestart is. Hoe minder techniek aanwezig is, hoe meer een traditie nog leefbaar is. Ook besloten gemeenschappen in het berglandschap van Marokko gaan hun tradities wellicht op een heel andere manier beleven dan als je hier in Brussel woont en met heel veel andere culturen in aanraking kunt komen. Er zijn meer factoren die meespelen.

JN: Het is interessant wat je aangeeft en wellicht is dat ook om dat de **internationalisering** binnen de kunstensector al veel meer aanwezig is. Het immaterieel erfgoedbeleid zit op zich ook al in zo'n internationaal verhaal maar dan moet je ook in je beleidsontwikkeling al zover zijn dat je weet waar je internationale relaties kan uitwerken, waarvoor je waarschijnlijk toch eerst inzicht en overzicht nodig hebt, om te weten waar prioriteiten liggen. Het is wel interessant om mee te nemen: als je globaler gaat kijken, is het zeker niet nodig dat alles overal herhaald wordt.

BM: Dat laag pitje is wel interessant, het pitje in Vlaanderen zou dan lager kunnen zijn dan vb. in het buitenland. En voor andere zaken ook andersom: als iets hier levendig is...

Afsluitend wordt gepolst of de gesprekspartners nog input hebben met betrekking tot (sector)organisaties, living human treasures die bij het onderzoek kunnen betrokken worden of inspirerende good practices:

- MB: er zijn wel enkele sectororganisaties rond hout, metaal... maar of zij ook een goed aanspreekpunt zijn voor ambachten enzo, is moeilijk in te schatten. Verder organisaties als een UNIZO, het Neutraal Syndicaat voor de Zelfstandigen maar ervaring is dat ambachten ook voor hen een niche zijn, waar niet iets expliciet voor gebeurd en waarvoor zij ook geen aanspreekpunten hebben.

JN: Ook bij VDAB krijgen ze daar geen zicht op, want zo'n kleine organisaties, dat er geen personeel wordt aangeworven en het ook onder de radar blijft als knelpuntberoep.

- JT/ BM/ FF: je zou nog eens kunnen horen of andere amateurorganisaties dan Open Doek nog mensen kennen en voor het professionele circuit is er vb. Stepp vzw. Ev. binnen het reguliere onderwijs nog eens kijken welke opleidingen er zijn en daar eens horen? Of binnen de folksetting... Voor ambachten zal FF daar op een later tijdstip wellicht een beter beeld op hebben, tegen het najaar van dit jaar, zou er al veel in kaart moeten gebracht zijn, al zal er niet van alles al een dossier zijn uiteraard. Bij het Kunstenloket zien ze ook heel veel mensen, maar het merendeel komt uit de schone kunsten (70%). Bovendien wordt er geen 'portret' gemaakt van de mensen die aankloppen, ze worden benadert vanuit de vraag die ze hebben.

Hoe evalueren de gesprekspartners de gesprekstafel. Hebben ze er zelf ook wat aan gehad –de projectpartners van het onderzoek in elk geval wel-? Zijn er dingen die naar de eigen werking worden meegenomen? Wat wordt ervaren als de kern van het probleem/ een belangrijk topic om verder uit te spitten?

JT: moeilijk om zeggen. Moeilijk om onderscheid te maken tussen het ambachtelijke en het kunstzinnige. De extremen zijn duidelijk, maar er is een grote grijze zone tussenin. Mbt kunsten ben ik geneigd te zeggen dat de meeste dingen geworteld zijn in wat vooraf ging, er weinig nieuw-nieuw is. Vb. de website als kunstwerk: websites waren nieuw maar eigenlijk kan je ook daarover discussiëren, of je daarmee een nieuw soort kunst te zien kreeg. De echte living human treasures met wortels in traditie zitten misschien meer in die ambachtensfeer. **Er zit een spanning tussen de vraag en het veld van de kunsten en de ambachten**, dat is op zich niet erg. Binnen ambachten denk ik misschien nog aan lacéwerk: draadjes uittrekken tot je motiefjes krijgt. Nu is dat weg. Maar het is zoals je zegt: moeten we dat vandaag dan catalogeren als niet meer belangrijk omdat er actueel niemand mee bezig is? Ik vind dat moeilijk. In onze

praktijk komen we die mensen niet tegen. Willen we die tegenkomen? Ja. In de SWOT staat ook dat er een **probleem is mbt de markt**. Maar dat is voor de kunstensector alleszins idem dito. Er is markt, maar die is beperkt. Vb. voor torenklokken: hoeveel zijn er in Vlaanderen, 1500? Dan is dat de markt. Hoeveel mensen kunnen er op die markt leven?

JN/NV: Maar die markt is door de overheid ondersteund. Idem voor de beiaardcultuur. Die is niet bedreigd. Wat wel bedreigd was, was het versteken van de trommel. Maar ook dat is ondertussen binnen de opleiding opgenomen. Maar dat bewijst opnieuw **dat netwerken en structuren heel belangrijk** zijn en dat alles eenvoudiger ligt voor beroepen die ook een publieke functie hebben.

JT: Maar herinner u het debat een aantal jaar geleden, waar een dame van Deisgn Vlaanderen een award kreeg, zij was bezig met weven van textiel volgens oude een oude techniek, maar daar waren in Vlaanderen geen kennis over die machines meer voorhanden voor, dus daarvoor moest ze dan naar het buitenland. Loont het de moeite om hier mensen op te leiden? Omdat één dame daar een award mee gewonnen heeft? Als die dame binnen 30 jaar een wereldwijde faam als textielkunstenares geniet, dan gaan we daar zeker spijt van hebben. Maar het is moeilijk om daar antwoord op te geven.

AM: Het verschil is... die dame heeft natuurlijk al een award gewonnen, maar de beiaardiers die hebben jaarlijkse vergaderingen... waar ze zelf dergelijke dingen/noden opperen. Zij hebben de netwerkstructuur om die dingen op te pikken. En de kans dat de kennis echt verloren gaat, is relatief klein. Als je buiten een structuur/organisatie moet werken, is het veel moeilijker.

JT: Markt is een ruim begrip. Maatschappelijke relevantie is uiteindelijk ook een markt. Als er bijvoorbeeld beslist wordt om zorg te dragen voor torens en torenuurwerken dan zijn die 1500 torens de markt.

MM: vindt dat er heel veel *niet* aan de oppervlakte gekomen is vandaag. Dat vraagt misschien nog om een vervolg...

MVH/ JN: Als er nog ideeën rijzen in de nasleep van deze vergadering, stuur ze dan gerust door. Ze zijn en blijven welkom. Voorts zijn deze focusgesprekken vooral ook een eerste stap. We gaan in het kader van dit onderzoek nog heel wat living human treasures bevragen en ook praten met allerlei organisaties. Dat alles wordt dan meegenomen en verwerkt in de nota met beleidsaanbevelingen. Jullie input was en is zeker nuttig om een goed overzicht te krijgen, op gelijkenissen maar ook verschillen die er binnen de sectoren ambachten en podiumkunsten zijn op dat vlak.

MM/ MB: In podiumkunsten bestaan heel veel organisaties. Voor de sector ambachten is dat veel minder. Als je iets zichtbaar maakt en daar de nodige trammelant rond maakt, dan zie je dat dat sowieso wel meer begint te leven. In de sector ambachten zijn mensen veel meer op zichzelf bezig. Dan is het afvaardigen van personen voor vergaderingen, het breder kijken dan uzelf... veel minder evident dan bij organisaties. Zelfs voor zaken als de dag van de ambachten, daar zie je dat de partners die dag ondersteunen vrij beperkt zijn. Zaken als de Nacht van de Geschiedenis zijn dan maar eenmalig...

JN: Het is een beetje een kip én ei: het moet ook leven om te kunnen opgepikt worden.

*

Rest ons nog te zeggen: **hartelijk bedankt om met ons mee te denken!**